

STRAFFERETLIGT ANSVAR UDEN SKYLD

AF SYSETTE VINDING KRUSE

»Ingen straf uden skyld« står i dag som et selvfølgeligt retsprincip i de vestlige lande. Ældre tiders strafferet, hvor slægter hæftede kollektivt for deres medlemmers skadegørende handlinger, er forlængst forladt til fordel for det individuelle gerningsmandsansvar betinget af skyld, dvs. af forsæt eller uagtsomhed. Dette skyldprincip er slutstenen på en meget lang kulturudvikling, og det indebærer en retssikkerhedsgaranti for individet, en garanti vi er stolte af. Det forekommer derfor umiddelbart overraskende, at et kriminalistmøde i 1984 ønsker at beskæftige sig med et strafansvar ubetinget af skyld.

Dette strafansvar, der også kaldes det objektive strafansvar, har imidlertid været genstand for drøftelse før. På kriminalretskonferencen i Reykjavik i 1950 blev det fra alle sider udtalt, at man fandt det hensigtsmæssigt og forsvarligt, at der blev mulighed for at anvende økonomiske sanktioner, der i lighed med det fra civilretten kendte erstatningsansvar uden skyld, også strafferetligt kunne pålægges uden skyld. Sanktionerne burde dog ikke betegnes som straf og fortrinsvis henvises til speciallovgivningen. Dette bødeansvar uden skyld skulle kunne rettes mod såvel enkeltpersoner som juridiske personer.

Ikke overraskende blev begrundelsen for dette strafansvar angivet at være præventive hensyn.

Danmark er det eneste land, der efterlevede anbefalingen fra konferencen fuldt ud. I Danmark findes i dag ca. 30 erhvervsregulerende love, hvor strafansvaret for en virksomhedsejer er objektivi, og i næsten hele særlovgivningen er der hjemmel til at pålægge en juridisk person strafansvar. I de øvrige nordiske lande findes derimod et objektivi individualstrafansvar stort set ikke, og kun Norge har mig bekendt et mindre antal love, der indeholder hjemmel til at pålægge en juridisk person strafansvar. Der anvendes dog i vid udstrækning påbud håndhævet med tvangsbøder som sanktion mod juridiske personer, og i Sverige anvendes i stigende grad objektiverede afgiftssystemer såvel mod enkeltpersoner som juridiske personer som et præventivi styringsmiddel i stedet for straf. Også konfiskationsreglerne er blevet udvidet med henblik på videre adgang til udbyttekonfiskation indenfor erhvervsretlige overtrædelser. Så vidt så godt er opfordringen fra 1950 blevet fulgt.

Det kan imidlertid ikke være nok blot at begrunde det objektivi strafansvar i

præventive hensyn, prævention er jo hensynet bag alle strafferetlige normer, men ingen har (endnu) i Skandinavien foreslået skyldkravet ophævet totalt, selvom dette ville betyde en betydelig effektivisering af retssystemet, specielt hvis straffen samtidig blev skærpet. Der er f.ex. næppe tvivl om, at livsvarig indespæring af skattelovsovertrædere, såsnart en overtrædelse blev konstateret, ville få en dramatisk effekt på Statens likviditet.

I Danmark bliver der da også givet flere andre begrundelser for det objektive strafansvar. Det skulle være præventivt nødvendigt, bl.a. fordi det er svært eller endog umuligt at bevise virksomhedsejerens formodede skyld ved overtrædelser begået i forbindelse med virksomhedens drift. Desuden tjener han på overtrædelserne, og derfor er det rimeligt at strafrikoen rammer ham, på samme måde som han må betale erstatning for sine medarbejderes skadegørende handlinger. Disse synspunkter genfindes i begrundelserne for strafansvaret for juridiske personer, specielt i de mange svenske betænkninger, der er kommet i de senere år.

Selvom Danmark således har et objektivt strafansvar for virksomhedsejere og for selskaber, er dermed ikke sagt, at vi har fundet de vises sten. Tværtimod. Det synes helt tilfældigt, hvornår en lov indeholder den ene eller den anden form for strafansvar, og betingelserne for at pålægge en juridisk person strafansvar varierer fra retskreds til retskreds, fordi straffebestemmelserne er meget vagt formulerede.

Diskussionen om hensigtsmæssigheden af et objektivt virksomhedsejerstrafansvar og et strafansvar for juridiske personer synes imidlertid at være ebbet ud i de senere år til fordel for den stigende interesse for den moderne økonomiske kriminalitet. Stik imod de tendenser til afkriminalisering og strafmildnelse, som har kendetegnet den strafferetlige udvikling i dette århundrede, synes det som om diskussionen om økonomisk kriminalitet drejer sig om at få skærpet de strafferetlige sanktioner over for en bestemt gruppe lovovertrædere, typisk erhvervsdrivende, for overtrædelser der finder sted i forbindelse med driften af en erhvervsvirksomhed.

Det er velkendt for alle, at de overtrædelser, der finder sted i forbindelse med driften af erhvervsvirksomheder er mange og særdeles alvorlige samfundsmæssigt set. I 1980 skønnede man i Vesttyskland, at udbyttet fra denne form for kriminalitet udgjorde 15-20 milliarder DM om året, og i Sverige er det anslået, at bare gevinsten af skattelovsovertrædelser årligt udgør mellem 5-20 milliarder svenske kr. Herudover kommer personskader, såvel direkte i form af arbejdsulykker, som indirekte i form af eksempelvis farlige produkter. I 1976 skønnede man i USA, at medicinalindustrien bevirkede mellem 60.000 til 140.000 dødsfald om året og at kosmetikindustrien skadede 60.000 personer årligt. Der er således ingen tvivl om, at disse overtrædelser udgør et særdeles alvorligt problem.

I forbindelse med spørgsmålet om økonomisk kriminalitet eller virksomheds-

kriminalitet og dens bekæmpelse forekommer det imidlertid vigtigt at fremhæve nogle forhold, som sjældent kommer klart frem, når man taler om kriminaliteten i generelle vendinger. Gerningsbeskrivelserne på området er ofte vage og udflydende, og selvom en handlemåde forekommer moralsk forkastelig, er det langt fra givet, at den er strafbar; et forhold der ofte giver anledning til langvarige processer.

Er der tale om lovovertrædelser, må det yderligere fremhæves, at disse overtrædelser kan være fremkommet på mange forskellige måder. De kan være fremkommet gennem det, man kan betegne som virksomhedsovertrædelser i *snæver* forstand, d.v.s. som et bevidst led i virksomhedens politik. De kan også være fremkommet gennem, hvad man kan betegne som virksomhedsovertrædelser i *vid* forstand, d.v.s. gennem uagtsomme overtrædelser af de ansatte i virksomheden, ved kumulerede fejl, eller som følge af tekniske svigt. Der kan endvidere være glidende overgange mellem disse to former for overtrædelser. En virksomhed ønsker f.eks. at holde sig loven efterrettelig, men dog meget tæt til kanten gennem udnyttelse af skattefradrag eller lignende.

Ved begge former for overtrædelser findes der nogle fællestræk. Overtrædelserne vedrører den erhvervsretlige lovgivning, miljølove, skattelove osv., hvor der ikke er tale om et konkret offer, men hvor det er hele samfundet som sådant der er »offeret«. Selvom der i nogle tilfælde kan udpeges et privat offer, f.eks., en kunde, der køber en vare til ulovlige priser, har den egentlige gerningsmand, ekspedienten, ofte ikke den for strafansvar fornødne tilregnelser, hvorimod denne måske findes på et højere plan i virksomheden, ligesom gerningsmanden heller ikke får nogen formuefordel af overtrædelserne. Overtrædelsens karakter er således af en langt mere diffus art end de klassiske straffelovsovertrædelser, hvor der typisk er én gerningsmand og ét offer og hvor gerningsmanden normalt opnår en eller anden fordel.

Såvel gerningsbeskrivelserne som de almindelige strafbarhedsbetingelser i straffeloven, det vil først og fremmest sige skyldkravet, afspejler et enkelt og overskueligt samfund. Men hvordan skal man imidlertid bevise, at direktøren for en stor erhvervsvirksomhed, der har hældt 300 liter ammoniak ud i et vandløb, har begået overtrædelserne forsætligt eller uagtsomt, når direktøren faktisk befandt sig på forretningsrejse, da en af de ansatte begik overtrædelserne. Et strafansvar rettet mod medarbejderen må imidlertid antages at have en mindre præventiv effekt end et strafansvar rettet mod direktøren, der har kompetence til at træffe de fornødne forholdsregler til at hindre gentagelser.

Også straffrihedsgrundene om utilregnelighed og ung alder er typisk udførmede med tilfælde for øje, hvor gerningsmand og strafsobjekt er samme person.

Det objektive strafansvar, strafansvaret for juridiske personer og de forskellige civilretlige sanktioner, der har vundet frem, må ses som en respons på disse

bevisvanskeligheder og præventionsbehov, men de forskellige løsninger, der findes i de skandinaviske lande, synes præget af tilfældighed eller tradition, ikke af rationelle kriminalpolitiske overvejelser.

Hensigtsmæssigheden af et objektivt strafansvar og et strafansvar for juridiske personer må dog efter min mening ses i sammenhæng med spørgsmålet om bekæmpelse af virksomhedskriminalitet i snæver forstand.

Når man ser på virksomhedsovertrædelsernes alvor og omfang, forekommer et straffesystem mig som et nødvendigt led i bekæmpelsen heraf. På trods af de normalt pessimistiske udtalelser eller forskningsresultater om straffesystemets præventive virkning, så findes der områder, hvor denne virkning ikke betvivles, men hvor straf tværtimod fremhæves som et velegnet styringsmiddel, og disse områder er netop områderne for virksomhedskriminalitet. Undersøgelser har vist, at i hvert fald nogle forretningsmænd i høj grad frygter udsigten til frihedsstraf, idet de herigennem i højere grad end dårlig socialt stillede kriminelle, mister deres status i samfundet. Hertil kommer yderligere det forhold, at et personligt strafansvar til tider vil være den eneste form for sanktion, der kan komme på tale. Dette er tilfældet ved overtrædelser, der eksempelvis består i systematisk at tømme et selskab for midler. Udsigten til et bødeansvar mod et insolvent selskab eller en inddragelse af dets autorisation er næppe en motivationsfaktor af præventiv art ved disse overtrædelser.

To forhold, der i alvorlig grad kan svække straffesystemets præventive værdi, er en ringe opdagelsesrisiko og en efterladende retshåndhævelse kombineret med milde sanktioner. Opdagelsesrisikoen antages at være lav på dette område, allerede fordi mange overtrædelser som sagt ikke rammer et enkelt offer, der anmelder forholdet. Selv om der er konkrete ofre, f.eks. forbrugere der køber underlødige produkter, er det endvidere langt fra sikkert, at de bliver klar over, at de har været ofre. Endvidere er det et kendt fænomen, at personer, der har været udsat for bedrageri, ofte vægrer sig ved at indrømme dette og dermed stemple sig selv som mindre kloge. Selv om en overtrædelse opdages, er dette heller ikke ensbetydende med, at den fører til domfældelse, og gør den det, fremhæves det ofte, at straffen, typisk bøder, er alt for mild i forhold til den traditionelle berigelseskriminalitet. Her kommer bevisproblematikken ved virksomhedsovertrædelser atter ind i billedet, idet en mindre bøde i dag, i hvert fald i Danmark, kan være pålagt på objektivt grundlag, fordi tilregnelsen ikke blev statueret.

Virksomhedsovertrædelser i snæver forstand kan ikke antages at blive modvirket ved udsigten til et ringe bødeansvar pålagt på objektivt grundlag, tværtimod kan et sådant bødeansvar indgå i en cost/benefit analyse af virksomhedens ledelse, der måske kan fremme motivationen til at begå overtrædelser. Netop de heromhandlede kriminelle, d.v.s. virksomhedsejere, der bevidst ønsker at begå lovovertrædelser for at skabe større indtjening, fremhæves ofte som ideelle lov-

overtrædere set ud fra Bentham og Feuerbachs straffeteorier. I en dansk avis kunne man for et år siden læse, at atomkraftværker over hele USA muligvis har anvendt stålkomponenter af underlødige kvalitet i deres rørsystemer, fordi stålleverandøren siden 1960 bevidst havde mærket varerne forkert. Firmaet er foreløbig blevet idømt en bøde på 10.000 dollars, men det turde være evident, at udsigten til bødeansvar ikke kan yde tilstrækkelig prævention i sådanne tilfælde, slet ikke hvis der er tale om et mindre bødeansvar pålagt på objektive grundlag, som tilfældet kunne være efter de danske love om atomanlæg. Heller ikke udsigten til erstatningsansvaret har virket præventivt. Om et ringe bødeansvar kan modvirke virksomhedsovertrædelser i vid forstand er et andet spørgsmål, men hvis det antages, at skylden hos virksomhedens ejere eller ledere ikke eller kun vanskeligt kan bevises ved disse overtrædelser, må dette føre til at overveje et generelt og strengt objektive strafansvar for virksomhedsovertrædelser i håbet om, at domstolene ved sanktionsfastsættelsen så vil tage hensyn til formodet skyld.

Metoderne til begåelse af virksomhedsovertrædelser i snæver forstand bliver stadig mere sofistikerede. Kompliserede selskabsstrukturer kan anvendes som middel til at sløre overtrædelserne, selskabsstrukturer, der ofte involverer flere og særdeles fjerntliggende, eksotiske lande. Det fremføres i stigende grad, at det er en umulig opgave at efterforske og straffe disse overtrædelser på traditionel vis, og dette må derfor føre til en opgivelse eller dog svækkelse af de strafferetlige og straffeprocessuelle retssikkerhedsgarantier for individet, som har lang tids hævde, men som forekommer utidssvarende i højt industrialiserede samfund. Også straffeprocessuelle garantier, som f.eks. sigtedes ret til at nægte at udtale sig eller medvirke til sagens opklaring stammer fra en tid, hvor staten var det enkelte individ overlegen, noget der ikke altid er tilfældet i dag ved organiseret økonomisk kriminalitet.

Det er givet, at mange virksomhedsovertrædelser kræver betydelige ressourcer og ekspertise at efterforske, idet der ofte ikke er tale om enkelthandlinger men om handlingsmønstre, og at nogle af overtrædelserne kan være begået af særdeles prominente og indflydelsesrige personer, der via egne ressourcer kan være anklagemyndigheden overlegen idag. Det kan derfor ikke totalt afvises, at det i fremtiden vil vise sig at blive nødvendigt at slække på de strafferetlige og straffeprocessuelle garantier, noget som allerede er ved at ske i flere lande. Man bør imidlertid efter min mening her gå frem med betydelig varsomhed og i det hele taget gøre sig klart, hvad det er, man samtidig ofrer. Langtfra alle forretningsdrevende tilsigter at begå kriminalitet, tværtimod, og at forestille sig langvarige fængselsstraffe idømt på objektive grundlag ud fra en skyldformodning er overordentlig betænkeligt i et retssamfund. Hvordan skal man også overhovedet trække grænsen for hvilke overtrædelser, der anses for så alvorlige, at de bør

medføre strenge sanktioner og samtidig så vanskelige at efterforske, at tilregnel-
seskravet og evt. straffeprocessuelle garantier må ofres.

Straf bør være det sidste styringsmiddel, der gribes til uanset overtrædelsernes
art. Som ved anden form for kriminalitet er forebyggende foranstaltninger en
langt mere hensigtsmæssig måde at undgå eller dog formindske overtrædelserne
på, selv om dette kan være mere ressourcekrævende. Når henses til hvilke be-
løb der f.eks. antages at blive unddraget beskatning gennem overtrædelser, vil
øgede ressourcer til forebyggelse og bekæmpelse dog formentlig vise sig at være
lønsomt. Som nogle midler til forebyggelse af kriminalitet kan nævnes skærpede
krav til virksomheders egenkapital og regnskabsaflæggelse, udarbejdelse af
brancheetiske regler og ikke mindst brug af autorisationsordninger, der indebæ-
rer tæt myndighedskontrol.

De overtrædelser der finder sted i forbindelse med virksomheders drift, kan
være overordentlig alvorlige og samfundsskadelige, men fordi en overtrædelse er
af en sådan karakter, er det dermed ikke sagt, at overtræderen er en farlig og
samfundsskadelig person, der forsætligt har begået overtrædelser. Sådanne per-
soner findes, og overfor dem bør samfundet reagere med straffe, der står i for-
hold til overtrædelsens grovhed også set i relation til andre typer af overtrædel-
ser. Skal der reageres med straffe, der i sidste instans kan berøve individet frihe-
den, bør tilregnelserne og de straffeprocessuelle garantier imidlertid opret-
holdes i videst muligt omfang, ikke kun af retssikkerhedsgrunde, men også af
hensyn til »martyreffekten«. Hvis for mange bliver straffet (strengt) på objektivt
grundlag, kan det være svært at opretholde eller bestyrke opfattelsen af, at der er
tale om en særdeles alvorlig overtrædelse.

Mine foregående bemærkninger må dog ikke opfattes som en afvisning af et
objektivt bødeansvar for virksomhedsejere og juridiske personer. Tværtimod
finder jeg det både hensigtsmæssigt og præventivt velbegrundet, at disse former
for strafansvar eksisterer side om side med det personlige strafansvar, der er be-
tinget af skyld, blot med lidt andre begrundelser end de der blev givet i sin tid.

Det forhold, at der ved indførelsen af det objektive strafansvar i Danmark ty-
pisk var tale om mindre virksomheder, gjorde måske det objektive strafansvars
skyldformodning berettiget, idet virksomhedsejeren var tæt på det daglige arbej-
de og kontrollen hermed og således muligvis som hovedregel havde udvist et til-
regneligt forhold. Det er mere end tvivlsomt, om denne skyldformodning er
holdbar i store virksomheder i dag, hvor en vidtgående decentralisering og dele-
gation af ansvarsområder indenfor virksomhederne har fundet sted fra virksom-
hedsejeren eller ledelsen af et selskab til overordnede medarbejdere. Når ejerens
skyld antages ikke at kunne bevises, tror jeg, det er fordi skylden i form af forsæt
eller uagtsomhed i relation til en given overtrædelse normalt ikke er til stede.

Det kriminalpolitiske problem er at få afklaret, om der må antages at være

afgørende præventivt behov for at kunne pålægge nogle personer et strafansvar eller anden form for sanktion *uafhængigt* af personlig tilregnelser hos dem for overtrædelser begået i deres interesse. Det tror jeg som sagt er tilfældet under visse forudsætninger. Alle strafsubjekter er i sidste instans fysiske personer også ved strafansvaret for juridiske personer. Et strafansvar rettet mod personer, der ikke har udvist skyld i forbindelse med realiseringen af gerningsindholdet i en given lov, kan dog stadig antages at have en såvel general-som specialpræventiv værdi, der ikke vil kunne opnås ved udelukkende at rette et personligt strafansvar mod den egentlige gerningsmand eller medansvarlige. Et strafansvar betinget af personlig tilregnelser hos aktionærer, bestyrelsesmedlemmer, direktører m.v. vil ofte ikke være præventivt tilstrækkelig, netop fordi disse personer, specielt i store virksomheder, normalt ikke kan antages at have udvist personlig tilregnelser i forhold til en konkret indtruffet lovovertrædelse. Det er imidlertid disse personer og ikke den aktuelle gerningsmand, der normalt har de bedste muligheder økonomisk og organisatorisk til på forhånd at tilrettelægge arbejdet i en virksomhed således, at lovovertrædelser så vidt muligt undgås, og en straffetruusel rettet mod disse personer uafhængigt af tilregnelser hos dem må antages at kunne være en motivationsfaktor hertil, ligesom de kan gribe ind med sanktioner mod de ansvarlige i virksomheden ved en konkret lovovertrædelse og udvirke, at arbejdet for fremtiden tilrettelægges mere hensigtsmæssigt.

Dette driftsøkonomiske aspekt, at strafansvaret rettes mod de personer, der har (eller bør have) de økonomiske forudsætninger for at hindre lovovertrædelser, er et argument for strafansvarets præventive forsvarlighed, hvorimod »rime-lighedsargumentet«, at personer, der kan få en formuefordel af en lovovertrædelse, også bør straffes, ikke er et hensyn, der isoleret kan begrunde et objektivt strafansvar.

Ikke en skyldformodning hos en virksomheds ejere eller ledere men præventionsbehovet *trods* den manglende skyldformodning kan begrunde et objektivt strafansvar for andres overtrædelser begået i disse personers interesse kombineret med hensynet til de ansatte.

En bødehæftelse for virksomhedsejeren for hans ansattes bøder kan ikke antages at yde tilstrækkelig prævention. Bødestørrelsen skal stå i forhold til den ansattes løn ikke til virksomhedens indtjening, et forhold der må medtages i vurderingen af det objektive strafansvars præventionsværdi. Hertil kommer netop hensynet til de ansatte. En bødehæftelse forudsætter, at den ansatte er blevet tiltalt og dømt. Mennesker løber i dag gennem deres arbejde en betydelig risiko for at overtræde en række love, som de ikke har særlig interesse i at overtræde, fordi en evt. formuefordel vil tilfalde andre. De kan naturligvis have en interesse i at begå lovovertrædelser for at beholde deres stilling, men incitamentet til at udnytte et sådant afhængighedsforhold bør fjernes ved at kunne pålægge den eller

de egentlige interesserede eller ansvarlige et strafansvar. Herudover kommer yderligere et forhold som ikke bør undervurderes. I det forrige århundrede, hvor de teoretiske vanskeligheder ved at anerkende et strafansvar mod juridiske personer var større, end de er i dag, søgte fortalere for ansvaret at legitimere det ved en henvisning til, at den juridiske person i realiteten var et selvstændigt væsen med en egen vilje forskellig fra de involverede personers. Denne viljest teori rummer et gran af sandhed. Når personer arbejder i en virksomhed, opstår der ofte et loyalitetsforhold til virksomheden, der kan bevirke, at disse personer motive res til at begå lovovertrædelser, som de aldrig ville have begået, såfremt de havde været eneansvarlige herfor. Det forekommer derfor rimeligt, at virksomheden straffes for disse overtrædelser, der mere er virksomhedens end gerningsmandens.

Man kunne naturligvis helt opgive at reagere med et strafansvar og i stedet indføre en administrativ sanktion for at undgå, at respekten for straffesystemet mindskes, såfremt skyldkravet opgives, det vil sige følge den svenske afgiftsmodel. Objektiviserede afgiftssystemer betyder imidlertid ofte dannelsen af et forvaltningsretligt domstolsapparat unddraget de strafferetlige og straffeprocessuelle retssikkerhedsgarantier, noget der i sig selv er betænkeligt. Der er dog også grunde der taler for at bevare en adgang til at pålægge et objektivt strafansvar trods de nævnte modhensyn.

Som forholdene er i dag, er der grund til at formode, at seriøse virksomheder rent faktisk opfatter et strafansvar pålagt virksomheden som noget mere end en afgift, der skal betales.

En virksomhed har ofte et image, som det kan være vigtigt at bevare overfor omverdenen, og dette image kan formentlig skades mere, såfremt offentligheden får kendskab til, at virksomheden er blevet pålagt en straf fremfor en afgift for f.eks. en miljølovovertrædelse. Såfremt man endvidere ønsker at styrke opfattelsen af, at overtrædelser af miljølovgivningen kan være alvorlige forbrydelser, så forekommer det vigtigt for at nå den ønskede holdning, at også virksomheder straffes for overtrædelser fremfor at pålægges en afgift for ikke at skabe forvirring og dermed svække straffesystemets moraldannende og moralstyrkende funktion.

Det forekommer derfor hensigtsmæssigt, at nogle personer kan pålægges et objektivt strafansvar for andres overtrædelser, men såfremt der skal være tale om et strafansvar, forekommer det også vigtigt, at dette så vidt muligt opfattes som retfærdigt eller dog accepteres som rimeligt af dem det rammer. Det vil altså sige, at det bør ligge tæt op ad skyldansvaret. Det foreslås undertiden, at strafansvaret for juridiske personer bør være ubetinget af tilregnelsen hos nogen, d.v.s. at det skal kunne pålægges, blot en overtrædelse har fundet sted. Sådanne forslag er typisk begrundet i bevisvanskeligheder, dels med hensyn til at finde

gerningsmanden og dels med hensyn til at bevise ledelsens skyld, ligesom præventive hensyn skulle nødvendiggøre et så vidtgående ansvar.

Jeg er som sagt af den opfattelse, at bevisvanskelighederne med hensyn til ledelsens skyld er betydeligt overdrevne i hvert fald i et så lille og relativt over-skueligt land som Danmark.

Det, der imidlertid i praksis kan volde problemer af bevismæssig karakter, er, hvad man kan betegne som organisationsfejl eller – brist i en virksomhed. Disse består typisk i, at der har foreligget et kritisabelt forhold i tilrettelæggelsen af arbejdet i virksomheden, der må antages at have været en medvirkende og ofte påregnelig årsag til lovovertredelsen, men hvor det ikke har syntes muligt at udpege en konkret person, der har udvist et tilregneligt forhold. Sådanne forhold, der specielt må antages at gøre sig gældende indenfor store virksomheder, bør være omfattet af strafansvaret af præventive grunde. Dette er ikke ensbetydende med, at strafansvar skal kunne indtræde, blot en overtrædelse har fundet sted. Som ved uagtsomhedsvurderingen af enkeltindivider må det være muligt for administration og domstole at foretage en slags uagtsomhedsvurdering af en virksomhed, noget der faktisk allerede finder sted i dag, idet strafansvaret for juridiske personer i Danmark er blevet udstrakt hertil. Herudover bør strafansvar kun kunne pålægges, såfremt en lovovertredelse er blevet realiseret med den i den pågældende lov krævede tilregnelighed af en af de ansatte i virksomheden. Dette forslag er begrundet i hensynet til at bevare skyldkravet i straffesystemet i videst muligt omfang, men også ud fra den betragtning, at muligheden for at gøre et personligt strafansvar betinget af skyld gældende altid bør overvejes af hensyn til at bekæmpe virksomhedskriminalitet i snæver forstand. Et helt objektivt ansvar der pålægges automatisk, så snart en lovovertredelse er konstateret, kan befrygtes at udvikle sig til en »sovepude« for administration og anklagemyndighed, således at den egentlige økonomiske kriminalitet forbliver uopdaget.

Det kan naturligvis ikke afvises, at et totalt objektivt strafansvar kan fremme en yderligere agtpågivenhed i en virksomhed, men jeg stiller mig tvivlende. Er der udvist et tilregneligt forhold, eller har der dog foreligget en kritisabel organisationsbrist, er der muligheder for at irettesætte medarbejdere eller tilrettelægge arbejdsgangen i virksomheden bedre, og en sådan form for objektivt strafansvar kan vel af de fleste accepteres som forståeligt og må efter min opfattelse antages at yde den fornødne prævention i fremtiden.

Når jeg har talt om et objektivt strafansvar for virksomhedsejere eller juridiske personer, har jeg ment hvad jeg har sagt. Enhver virksomhed, uanset struktur og hæftelsesform, bør kunne pålægges et sådant objektivt strafansvar. Enkeltmandsfirmaer og interessentskaber falder idag ikke ind under straffehjemmelen for kollektive enheder, men sådanne virksomheder kan være særdeles store, langt større end aktieselskaber. Danmarks største rejsebureau og

Norges største tobaksfabrik er eksempelvis personlige firmaer, og en bøde pålagt firmaet som sådan må antages at kunne få samme præventive effekt på ledelsen som i et aktieselskab. Også kommuner og statslige enheder såsom ministerier bør kunne pålægges strafansvar som sådan.

Det må formodes, at et strafansvar rettet mod et ministerium kan have en præventiv effekt på ministeren, der har et politisk ansvar, og på ministeriets ledelse, selvom en evt. bøde tilfalder statskassen. Bøden vil fragå i ministeriets bevilling og kunne give anledning til overvejelser om en mere hensigtsmæssig tilrettelæggelse af arbejdet for at undgå fremtidige overtrædelser. Hensynet til de ansatte taler også for muligheden af et sådant strafansvar, og et formelt magtfordelingsprincip bør ikke være et afgørende modargument. Mange love, eksempelvis arbejdsmiljøloven, retter sig også mod disse enheder, og arbejdstilsynet i Danmark har udtrykt utilfredshed med, at specielt socialstyrelsen og justitsministeriet ikke har været til at formå at overholde loven. Såfremt der indtræder en alvorlig arbejdsulykke i et ministerium, fordi arbejdsmiljøloven ikke er overholdt, kunne en meget stor bøde pålagt ministeriet også tjene som en markering overfor offentligheden af, at sådanne overtrædelser betragtes som alvorlige, og at også offentlige myndigheder skal overholde landets love. Dette lighedsprincip forekommer vigtigt for straffesystemets moraldannende og moralopretholdende effekt.

Strafansvaret bør kunne pålægges for alle former for overtrædelser, ikke kun for overtrædelser af særlovgivningen. Det virker ikke logisk, at dagblade i Danmark ikke kan pålægges strafansvar for ærekrænkende artikler mv., blot fordi bestemmelsen om ærekrænkelser findes i straffeloven. Når grove overtrædelser af særlovgivningen, eksempelvis grov skattesvig eller alvorlige miljølovsovertrædelser i de senere år er flyttet fra særlove over i straffeloven for at markere, at der er tale om alvorlige, samfundsskadelige overtrædelser, en udvikling der formentlig vil fortsætte også ved andre særlovsovertrædelser, så forekommer det uholdbart at forbeholde strafansvaret for virksomheder til overtrædelser af særlovgivningen.

Min konklusion er derfor, at anbefalingen fra 1950 af et objektivt strafansvar for virksomhedsejere og juridiske personer for overtrædelser begået af ansatte i forbindelse med virksomhedens drift er særdeles relevant i dag 34 år efter. Blot bør det omfatte alle former for overtrædelser, også straffelovsovertrædelser, og der bør være tale om et strafansvar, ikke om en afgift eller lignende civilretlig sanktion.

Adresse: Advokat Sysette Vinding Kruse
Kriminalistisk Institut
Skt. Peders Stræde 19, DK 1453 Kbh. K.